

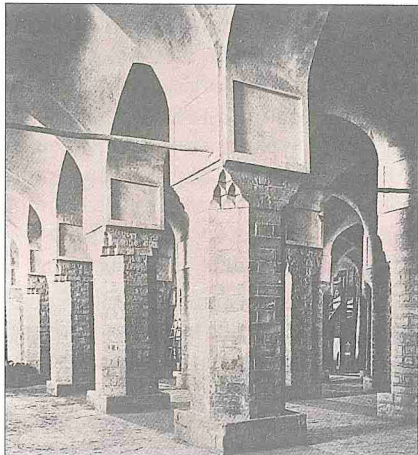
Bugünkü Hûzistan halkı Arap, Fars ve Türkler'den oluşmaktadır. Dağlarda ekseriyetle İranî Lûr aşiretleriyle (Feylî, Kûh-Gîlûye, Mâmesânî) kendilerini Tay kabilesinin ahfadı sayan Arap aşiretleri (Benî Kâ'b, Benî Temîm, Benî Lâm, Benî Taraf) yaşamaktadır. Buraya göç etmiş Porsukoğlu ve Avşar Türkmenleri'nin bugünkü durumu bilinmemekle birlikte Şüster bölgesinde Gündüzlü, Ağaçarî kasabası civarında da Ağaçarî aşiretleri ve ayrıca çeşitli merkezlerde yerleşmiş birçok Türk bulunmaktadır. Kısmen Türkçe konuşan Ağaçarî ve Gündüzlü aşiretleri dışında (1966'daki nüfusları 10.000 kadar; bk. Bainbridge, s. 148) Hûzistan'la ilgili bir resimden Kaşkay Türkleri'nin de mevcudiyetleri öğrenilmektedir (Abdülhüseyn-i Saîdiyân, s. 517). Diğer taraftan Farsça konuşan kalabalık Bahtiyârî kabilesinin de aslen Türk olduğu tahmin edilmektedir. Halkın çoğunluğu Şîî inanisindedir; ancak az oranda Sünnî ve Huveyze dolaylarında Mandefî kabilelere de rastlanır. Dizfûl-Hürremâbâd yolu üzerindeki Şahzâde Ahmed Türbesi, bölgedeki eski dinlerden ve aşırı Şîîlik'ten etkilenen Ehl-i Hak mensupları için en önemli ziyaret yerlerinden biridir. Az sayıda yahudi ve hıristiyanın da bulunduğu (İrânşehr, I, 581, 582) Hûzistan bölgesinin bugünkü yüzölçümü 66.532 km² olup nüfusu 3.746.772'dir (1996; bk. *The Middle East and North Africa* 1997, s. 483).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), bk. İndeks; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, II, 404-405; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, bk. İndeks; Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ* (Şem-

seddin), IV, 340-345; Zekeriyâ Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), s. 194, 232, 281, 302, 341, 358, 368, 417; Müstevfî, *Nûzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 109-113; Celalzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 272^b; Derviş Paşa [Mehmed Emin], *Tahdîd-i Hudûd-ı İrânîyye*, İstanbul 1286; *Delîlül-Hâlic* (Târih), III-V, tür.yer.; Rızâ Şah, *Sefernâme-i Hûzistân*, Tahran 1303 hş.; Fahreddin Şevket, *İran*, İstanbul 1923, s. 146; *Tahran Ateşe Militerliği Raporu*, Ankara 1928, s. 140-141; Ahmed-i Kesrevî, *Târih-i Pânşadsâle-i Hûzistân*, Tahran 1313 hş./1934; San'an Azer [Mehmet Sadık Anan], *İran Türkleri*, İstanbul 1942, s. 12 ve sonundaki harita; R. Furon, *İran* (trc. Galib Kemali Söylemezoğlu), İstanbul 1943, s. 35-36; M. Ali Şüşterî, *Târih-i Coğrafyâ-yi Hûzistân*, Tahran 1331 hş./1952; M. G. S. Hodgson, *The Order of Assassins*, The Hague 1955, s. 47, 76, 85, 97; Ahmed-i Hüseyin Adl, *Âb u Hevâ-yi İrân*, Tahran 1339 hş./1960, s. 102 vd.; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Sıyasî Münasebetleri 1578-1590*, İstanbul 1962, s. 169-178; *İrânşehr* (nşr. Unesco), Tahran 1963, I, 581, 582, 754, 1223-1225; II, 1354, 1361, 1367; Hüseyin Emin, *Târihü'l-İrâk fi'l-âşri's-Selcûkî*, Bağdad 1385/1965, s. 19, 95, 102, 109, 160, 262; *Fihrist-i Binâhâ-yi Târihî ve Emâkin-i Bâstânî-yi İrân*, Tahran 1966, s. 80-86; *CHIr.*, I, tür.yer.; V, 112; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, II, bk. İndeks; R. Ghirshman, *Persia*, London 1971, s. 30-31; Mihrâb-ı Emîrî, *Hûzistân*, Tahran 1350 hş./1971; E. Fodor - W. Curtis, *Fodor's Islamic Asia*, The Hague 1974, s. 257 vd.; Ahmed-i İktidârî, *Diyâr-ı Şehriyârân*, Tahran 1975; a.mlf., *Hûzistân u Kûhgîlûye u Mâmesânî*, Tahran 1359 hş./1980; a.mlf., "Behbahân", *EIr.*, IV, 94-96; Hudarî, *Muâharât: Ümeviyye*, s. 221 vd.; A. V. Pope, *A Survey of Persian Art*, Tahran 1977, I, 696-701; II, 1227-1230, 1467; M. Taki Han Hakim, *Genc-i Dâniş*, Tahran 1366, bk. İndeks; P. Beaumont v.dğr., *The Middle East*, New York 1985, s. 467-469; G. Cornu, *Atlas du monde arabo-islamique*, Leiden 1985, s. 35-38; İrec Afşar, *Nigâhî be-Hûzistân*, Tahran 1366 hş.; A. Gresh - D. Vidal, *Ortadoğu* (trc. Hamdi Türel), İstanbul 1991, s. 77; M. Hasan Kâvûsî, "İrânşinâsî ve Ehemmiyyet-i Târihî-i Hûzistân", *Mecmû'a-i Makâlât*, Tahran 1371 hş., s. 293-304; M. Bainbridge, *The Turkic Peoples*, London 1993, s. 148; P. Schwarz, *Iran im Mittelalter* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, s. 389-445; Abdülhüseyn-i Saîdiyân, *Serzemîn u Merdüm-i İrân*, Tahran 1416/1995, s. 452-517; Yûsuf Azîzî, *el-Kabâ'il ve'l-âşâ'irü'l-'Arabîyye fi Hûzistân* (trc. Câbir Ahmed), Beyrut 1996; Hasan ed-Düceyî, *el-'Alâkâtü'l-'Irâkiyyetü'l-'İrânîyye hilâle hamse kûrûn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Hüdâ), s. 493, 509, 527; *The Middle East and North Africa* 1997, London 1997, s. 483; B. Ingham, "Urban and Rural Arabic in Khuzistan", *BSOAS*, XXXVI (1973), s. 533-553; Hasan Abdülemîr Muhyiddin el-Câbirî, "Hûzistân", *et-Tevhîd*, sy. 80, Kum 1416/1996, s. 120-137; Cl. Huart - Mirza Bala, "Hûzistan", *IA*, V/1, s. 624-626; R. M. Savory, "Khuzistan", *EI²* (Ing.), V, 80-81; a.mlf., "Khurramshahr", a.e., V, 65-66; "Hûzistân", *DMF*, I/2, s. 925-926; K. Schippmann, "Archeology", *EIr.*, II, 298-300; a.mlf., "Bard-e Neşanda", a.e., III, 761; X. de Planhol, "Bandar-e Mahşehr", a.e., III, 688; Perviz Varjâvand, "Dâniâl-e Nabi", a.e., VI, 659; Colin Mackinnon, "Dezfûl", a.e., VII, 351.

RECEP USLU

Şüster Cuma Camii'nin içinden bir görünüş / Hûzistan

HUZÛR (الْحُزُور)

Halktan gâib olan sâlikin Hakk'ı kalbinde hazır bulması anlamında tasavvuf terimi (bk. GAYBET).

HUZÛR (الْحُزُور)

Küçük yaşta hadis meclislerinde bulunmak anlamında terim.

Sözükte "bir yere gitmek, bir yerde bulunmak" anlamına gelen huzûr kelimesi, hadis terimi olarak talebin henüz olgunluk çağına gelmeden bir âlimin hadis yazdığı meclislere katılması veya bir başkası tarafından götürülmesi suretiyle o meclislerde bulunması demektir. Bazan ihzâr fiili kullanılarak (uhzıra) râvinin çocukken başka bir kişi tarafından hadis meclisine götürüldüğü belirtilir. Buna göre ricâl kitaplarında bir râvi hakkında, "Falanca'nın hadis meclislerinde hazır bulundu" denilmişse bu, o kişinin sözü edilen muhaddisin hadis meclislerine henüz çocuk yaşta iken gittiğini veya başkası tarafından götürüldüğünü ifade eder.

İbnü's-Salâh'a göre hadis dinlemeye başlama yaşı beşdir. Bununla birlikte kendisine söyleneni anlayabilecek, sorulara mantıklı cevap verebilecek kadar zekâ düzeyi gelişmiş bir çocuğun beş yaşın altında da olsa bu meclislerde bulunması mümkündür. Böylece çocuğun derslerin bereketinden faydalanması ve bulduğu çağına girip rivayet ehliyetini kazandıktan sonra da rivayetini izin (icâzet) aldığı hadisleri rivayet etmesi sağlanmış olmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadis*, s. 117; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, II, 24; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 107.

MÜCTEBA UĞUR

HUZUR

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (ö. 1962)

Osmanlı kültür, medeniyet ve müzikisi çevresinde Cumhuriyet aydınının kimlik problemlerini ele aldığı romanı.

Konusu II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde İstanbul'da geçen *Huzur*, ön plandaki kahramanlarından İhsan, Nuran, Suad ve Mümtaz'ın adlarını taşıyan

dört bölüm ve otuz yedi alt bölüm üzerine kurulmuştur. İşgalde ve Millî Mücadele yıllarında Anadolu'da babasını ve annesini kaybeden Mümtaz, çocuk yaşta İstanbul'a giderek amcasının oğlu İhsan'ın evine yerleşir. Galatasaray Lisesi'ni ve Edebiyat Fakültesi'ni bitirip asistan olur. Birinci bölümde Mümtaz ağabey dediği İhsan'ın hastalığı ile ilgilenmektedir. O gün akşam üzeri karşılaştığı arkadaşlarından, bir yıldan beri sevdiği Nuran'ın kocasıyla barışarak yeniden evleneceklerini öğrenir. İkinci bölüm Mümtaz'ın Nuran'la tanıştığı bir yıl kadar öncesinden başlar. Kocasından boşanmış olan Nuran'la aralarında başlayan aşk İstanbul'un tarihî ve tabii güzellikleri içinde gelişir. Üçüncü bölümde, Mümtaz'la Nuran evlenme hazırlıkları içinde iken aralarına çok önceden beri Nuran'a âşık olan, kocasından ayrılması üzerine yeniden ümitlenen Suad'ın rahatsız edici mektup ve davranışları girer. Hiçbir ahlâk anlayışı olmayan, üstelik evli ve veremli olan Suad bir çeşit intikam duygusuyla kendini asarak intihar eder. Bu talihsiz olay Mümtaz'la Nuran'ın birbirinden uzaklaşmalarına sebep olur. Son bölüm, birinci bölümün bittiği ilk günün akşam saatlerinden itibaren devam eder. Mümtaz Suad'ın intiharıyla ruhi sıkıntı içine girmiş, Nuran İzmir'e gitmiş, İhsan'ın hastalığı ağırlaşmıştır. Mümtaz, sabaha karşı elinde ağabeyine götürdüğü ilaç şişeleriyle eve dönerken ruhi bir kriz geçirir. Suad'ın halüsinasyonu ile karşılaşır, yere düşer. Yüzü gözü kan içinde kalktığı sırada radyo II. Dünya Savaşı'nın başladığını haber vermektedir.

Suad'ın âni intiharı dışında olağan üstü denilebilecek bir vak'ası bulunmayan roman kişilerin birbirleriyle ilişkilerine, çatışmaların hissedilmediği diyaloglarına ve daha çok bu ilişkilerin iç dünyalarına yansımalarının tahliline dayanmaktadır.

Huzur'u asıl zenginleştiren yönü, kahramanlarının her birinin belirli bir kültür birikimine ve hayat görüşüne bağlı kişilerden seçilmiş olmasıdır. Bu insanlar hayata, çevrelerindeki diğer kişi ve olaylara hep o kültür perspektifinden bakarlar ve öyle değerlendirip yorumlarlar. Fransa'da tahsil görmüş, gençliğinde sosyalist akımlara kapılmış bir tarih öğretmeni olan İhsan Türkiye'ye dönüşünde milliyetçi, kendisine göre bir tarih felsefesi olan, mutasavvıf meşrepli bir insan olmuştur. Yakınlarının ve içinde bulunduğu topluluğun sorularına, sıkıntılara çözüm bulmaya çalışır. Tanzimat'tan beri yapılan inkılapların hep devlet eliyle halka kabul et-

tilirip uygulanmış olmasını tenkit eder. Baba tarafı Mevlevî, anne tarafı Bektaşî olan Nuran ise Boğaziçi'nde eski ve kültürlü bir aile içinde yetişmiş, Edebiyat Fakültesi'nde okumuş bir genç kadındır. Ailesinden müziğinas ve bestekârlar yetişmiş olan Nuran da klasik Türk müzikini sevmekte, şarkı söylemektedir. Suad inançsız, ahlâk anlayışına karşı alaycı ve mesuliyetsiz bir tiptir. Bu bakımdan romanın öteki tiplerine zıt bir karakter gösterir. Fakat o da kültürlü bir insandır. Edebiyat Fakültesi'nde asistan olan romanın asıl kahramanı Mümtaz ise doktora çalışmalarını sürdürürken bir yandan da Şeyh Galib'in hayatını anlatan, fakat aslında Nuran'la aralarındaki aşkı dile getireceği bir roman yazmaktadır. İstanbul'un tarihî ve tabii çevresini yakından tanıyan Mümtaz edebiyata olduğu kadar müzik, mimari ve hat gibi güzel sanatlarla da ilgi duymaktadır. Nuran'la geçirdikleri bir yıl içinde İstanbul'un kenar mahallelerini, mimari eserlerini, Adalar'ı, Boğaziçi'ni dolaşmışlar, müzik meclislerinde bulunmuşlardır.

Bütün bu kişilerin hayata ve varlıklara bakış tarzlarıyla özelliğini kazanan *Huzur*, böylece Osmanlı döneminde yetişip Cumhuriyet'e ulaşan ilk neslin sanat ve kültür birikimleri, yaşamış oldukları değişme ve değer kayıplarının buruk acılarıyla iç içe geçen bir aşk romanı hüviyeti kazanmıştır. Başka bir açıdan bakıldığında *Huzur* aşk, tabiat ve sanat temaları üzerine kurulmuş, Türk edebiyatında İstanbul'u en güzel anlatan romanlardan biridir.

Birinci derecedeki şahsiyetlerin dışında romanın oldukça kalabalık ve zengin bir kişiler kadrosu bulunmaktadır. Bunlar da ihmal edilmemiş, aldıkları roller seviyesinde ve çok defa da Mümtaz'ın bakış açısından değerlendirilmiştir.

Romanın birinci derecede rolü olan kahramanlarının kültür birikimleri ve savundukları fikirler dikkate alınarak gerçek hayattaki karşılıklarının tesbit edilmesi tenkitçilerin üzerinde durdukları hususlardan biri olmuştur. İhsan'ın Yahya Kemal'le, Mümtaz'ın da Tanpınar'ın kendisiyle benzer ve farklı yönleri üzerinde durulmuş, diğer roman kişilerinin de hayatta az çok benzerleri bulunabileceği belirtilmiştir.

Huzur, 1940'lı yılların Türk romanları arasında orijinal denilebilecek bir teknikle yazılmıştır. Üçüncü şahıs, yani anlatıcı-yazar ağızından yazılmış bir roman olmakla beraber *Huzur*'da bir "ben" romanı gi-

bi tamamen Mümtaz'ın bakış açısı hâkimdir. Romandaki diğer kişilerin geçmişleri de yazarın verdiği bilgiye değil Mümtaz'ın öğrendiklerine dayandığı için zaman zaman aksamalar olsa da Mümtaz bir çeşit "yansıtıcı merkez" olarak kullanılmıştır. Berna Moran, bu açıdan Tanpınar'ın Türk romanına yeni bir anlatım tekniği kazandırdığını örnekleriyle gösterir. Aynı eleştirmen romanın dört bölümünden ilkinin sıkıntılı, ikincisinin neşeli, üçüncüsünün melankolik, dördüncüsünün ise çok sıkıntılı olmasına dikkat çekerek Batı müziğini de çok seven Tanpınar'ın *Huzur*'daki bu yapıyı, bir Batı müziği formu olan senfoniye yaklaştırma arzusunda olduğunu söyler.

Huzur'da asıl çerçeveyi teşkil eden olay yirmi dört saat içine sığdırılmıştır. Oldukça hacimli olan eserin böyle kısa bir süre içine sıkıştırılması yine dönemindeki Türk romanı için bir yeniliktir. Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın bu modeli James Joyce'un *Ulysses* adlı romanından almış olabileceğini ileri sürer. Bu sürenin genişletilmesi Mümtaz'ın ikinci ve üçüncü bölümlerdeki bir yıl öncesini hatırlamasıyla ve belki daha da önemlisi romanın olaylardan çok ruh tahlillerine dayanmasıyla sağlanmıştır.

Romanın dört bölümü arasındaki hacim dağılımı tam bir eşitlik göstermez. Zamanda geriye dönüşü anlatan ikinci ve üçüncü bölümler eserin üçte ikisini teşkil ederken yalnız ikinci bölüm üçte birinden daha geniş bir hacim oluşturur. Bu bölümler, özellikle ikinci bölüm romanın fikir ve his bakımından en yoğun, ifade bakımından en çok şiire yaklaşan parçalarını ihtiva eder. Nuran ve Mümtaz'ın aşkları, bedenî hazların üzerinde, sanat ve tabiat güzelliklerinin de katılmasıyla giderek platonik bir karakter kazanır. Hayatın, sanatın, aşkın mânası, bütün bir tarih ve medeniyet telakkisinin âdeta yeniden yarattığı İstanbul'un güzellikleri genç âşıklara büyümlü mevsimler hazırlamıştır. Onların gezilerinde, geceyi, tabiatı seyredişlerinde, müzik dinleyişlerinde bir çeşit mistik-panteist duygular yaşanır. Suad'ın intiharıyla talihin birden tersine dönmesi üzerine Mümtaz için en buhranlı zamanı anlatan dördüncü bölüm ise romanın sadece yedide birini oluşturur.

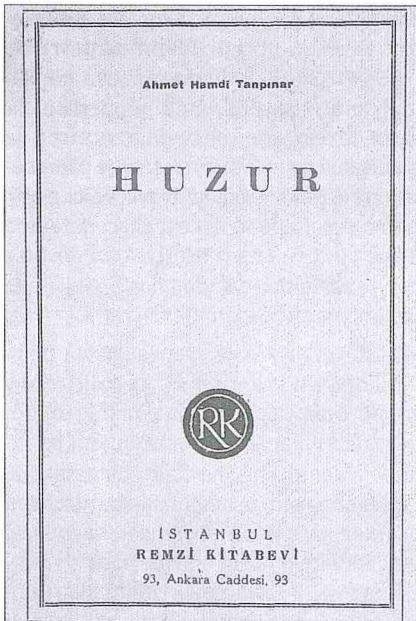
Huzur hazla acının beraber yürüdüğü bir romandır. Aslında bu iki duygu insanın seçimiyle değil hayatın sunuşuyla ona ulaşır. Tanpınar *Huzur*'da, insan iradesinin üzerinde bir kaderin güçlü hâkimiyetini teslimiyetle kabul eden portreler çizmiş-

tir. Bütün romanda ilâhî kaynağı belirtilmeksizin kader kelimesi sık sık telaffuz edilir veya kişilerin zihninden geçer. Buna bağlı olarak veraset yoluyla intikal eden karakter özellikleri de romanın trajik yapısında rol oynar. Ancak kader veya veraset her zaman olumsuzluğun değil bazan insan hayatının, hatta bir milletin mutluluğunun da yaratıcısı olur. Nitekim romanda yer yer kişilerin karakter ve kültürüyle Osmanlı medeniyetinin oluşumunun da bir yığın tarihî, coğrafi, ırkî özel şartları doğuran kaderin ve verasetin eseri olduğu ifade edilir.

Tanpınar'ın *Huzur*'la beraber *Mahur Beste* ve *Sahnenin Dışındakiler* adlı romanlarını bir çeşit nehir-roman olarak düşündüğü anlaşılmaktadır. Nuran *Mahur Beste*'deki Talat Bey'in torunudur. İhsan da *Sahnenin Dışındakiler*'de arka planda mevcut tiplerden biridir.

İlk yayımlandığında (İstanbul 1949) yeteri kadar akis bulmayan *Huzur*, Tanpınar'ın ölümünden sonra ve özellikle ikinci basımının (İstanbul 1972) ardından büyük bir ilgi odağı oluşturmuştur. Tenkitçilerin bazan birbirini tamamlayan, bazan da birbirine zıt değer yargılarıyla değerlendirdikleri romanın en geniş tahlilini Mehmet Kaplan yapmıştır. Aslında belli bir tezi olmayan romanın mesajı üzerinde de farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Huzur'un ilk baskısının kapağı (İstanbul 1949)

Mehmet Kaplan'a göre *Huzur*, insanoğlunun vahdet iştiyakı ile kesret âlemi arasında kalışının romanıdır. Berna Moran ise eseri Mümtaz'ın şahsî mutluluğu ile toplumsal sorumluluğunun çatışması olarak değerlendirir. Romandaki aşk ve estetiği ikinci planda gören Sevim Kantarcıoğlu'na göre ana fikir, tarih ve medeniyetimizi çağın şuuru ve tecrübesiyle tertip etme gereğidir. Romanı Marksist açıdan değerlendiren Selâhattin Hilâv, Tanpınar'ın resmî ideolojiden koparak madeci bir tarih ve kültür felsefesine yaklaştığını ileri sürerken *Huzur*'da bir çeşit mazmun dili kullanılmasını da tenkit eder.

Kenan Işık tarafından tiyatro metni haline getirilen ve yönetilen eser İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nda 1997-1998 sezonunda sahnelenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman*, İstanbul 1965, III, 591-595; Hilmi Yavuz, *Felsefe ve Ulusal Kültür*, İstanbul 1975, s. 36-55; a.mlf., *Kültür Üzerine*, İstanbul 1987, s. 32-36; Berna Moran, "Bir Huzursuzluğun Romanı: *Huzur*", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul 1983, s. 227-251; Seyit Kemal Karaalioğlu, *Türk Romanları*, İstanbul 1983, s. 261-276; Ziya Bakırcıoğlu, *Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, İstanbul 1983, s. 181-196; Sevim Kantarcıoğlu, *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*, Ankara 1988, s. 44-45, 111-138; Selâhattin Hilâv, *Edebiyat Yazıları*, İstanbul 1993, s. 105-131; a.mlf., "Tanpınar Üzerine Notlar", *Yeni Ortam*, İstanbul 31.III.1973-9.IV.1973 (aynı makale için bk. *Yeni Dergi*, IX/106, İstanbul 1973, s. 26-41); a.mlf., "Kuruntuya Dayanan Eleştirme", *Yeni Dergi*, IX/106 (1973), s. 42-52; Mehmet Kaplan, "Bir Şairin Romanı: *Huzur*", *TDED*, XII (1962), s. 38-86; XIII (1965), s. 29-42 (aynı makale için bk. a.mlf., *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II*, İstanbul 1987, s. 361-425); Fethi Naci, "Huzur", a.e., IX/102 (1973), s. 22-31; Nazan Bekiroğlu, "Huzur'un İndeksi Üzerine Yorumlar", *Yedi İklim*, sy. 1, İstanbul 1992, s. 12-16; Orhan Pamuk, "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Türk Modernizmi", *Defter*, sy. 23, İstanbul 1995, s. 31-45; Mustafa Kutlu, "Huzur", *TDEA*, IV, 280-281.

 M. ORHAN OKAY

HUZUR DERSLERİ

Osmanlılar'da 1759'dan
1924 yılında
hilâfetin kaldırılmasına kadar
ramazan ayında
padişahın huzurunda yapılan
tefsir dersleri.

Kuruluş yıllarından itibaren Osmanlı padişahları gerek ilmi ortamı canlandırmak, kültürel gelişmeyi sağlamak, gerekse iktidarlarını çeşitli kesimler nezdinde

desteklemek ve hânedanın meşruyetini ortaya koymak gibi düşüncelerle huzurlarında ilmi toplantılar yapmak üzere etraflarına ulemâyı toplama, hatta özel hoca edinme konusuna önem vermişlerdir. Fâtih Sultan Mehmed döneminden itibaren bizzat padişahın da katıldığı ilmi sohbetler ve tartışmalar büyük bir yoğunluk kazanmıştır. Bu tür toplantılar hakkında dönemin kronikleri yanında ulemâ biyografilerini toplayan eserlerde ve daha geç dönemler için sir kâtipleri tarafından tutulan rûznâmelerde bilgiler vardır. Ancak bunun düzenli bir şekilde tertip edilmesi XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra gerçekleşmiştir. Daha önce 12 Muharrem 1080 (12 Haziran 1669) tarihinde IV. Mehmed'in akşam ve yatsı namazları arasında Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahyâ Efendi'ye Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzîl ve es-rârü't-te'vil* adlı tefsirinden ders verdiğini ve bunu âdet haline getirdiği, dönemin ünlü vâizi ve padişahın hocası Vâfi Mehmed Efendi'ye de haftada iki defa (Râşid, I, 161) ders yaptırdığı bilinmekteyse de bunlar münferit uygulamalar olup XVIII. yüzyıl ortalarına kadar huzur dersleri adıyla ramazan ayına mahsus ders takririnin sürekli bir şekilde yapıldığı söylenemez. Tayyazâde Atâ Bey'in huzur derslerinin başlangıcını Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'ye kadar götürmesinin ise (*Tarih*, I, 213) mesnedi yoktur. Ancak arada önemli farklar bulunmakla birlikte önceki derslerin, daha sonra sadece ramazanda yapılan düzenli derslere örnek teşkil ettiği düşünülebilir.

Huzur derslerine örnek olabilecek ilk sistemli uygulamanın III. Ahmed zamanında Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa tarafından 1136'da (1724) yapıldığı bilinmektedir (Çelebizâde Âsım, s. 131). İbrâhim Paşa, devrinin tanınmış âlimlerini bazı ramazanlarda kendi sarayında toplayarak onlara Kur'an'dan bazı âyetlerin tartışmalı tefsirini yaptırmış, 1140 Ramazanında (Nisan 1728) bu derslerden birine III. Ahmed de katılarak başından sonuna kadar takip etmiştir. III. Mustafa'nın, babası III. Ahmed'in yanında genç bir şehzade olarak bu derslere katılması ve bundan etkilenecek huzur derslerini ihdas etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Daha sonraki padişahlar da bu geleceği sürdürmüşlerdir. Nitekim 1168 Ramazanında (Haziran 1755) III. Osman'ın, Şerefâbâd'da kütüphane hocası Hamîdî Efendi'yi huzuruna davet ederek tefsir dersi yaptırdığı ve dersin sonunda ona ihsanlarda bulunduğu görülmektedir.